

СРЕБРНА ОСТАВА НАКИТА И НОВЦА ИЗ СЕЛА РИТОПЕКА

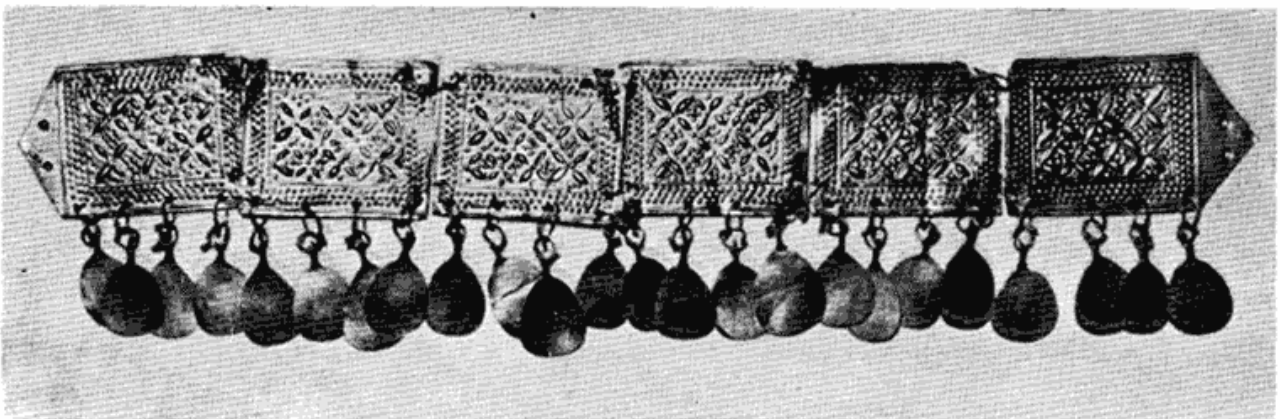
Најинтересантнија аквизиција ове године у турско-аустриској збирци је сребрна остава накита и новца која потиче из Ритопека. Музеј града Београда није досада имао прилике да откупи сличан налаз, који је занимљив из више разлога. Накит у њему у целини припада једном добу, док се новац може пратити кроз два века, од 1511 до 1678 године.

Остава је нађена 1956 године на њиви Драгомира Живковића у Ритопеку, приликом орања. Плуг је закачио за нешто чврсто и пред власником се указао мали ђуп од печене земље, препун сребрног новца и накита. У њему је било преко две хиљаде новаца разних народа. Накит се налазио пободен на врху, а састојао се од појаса, четири игле за косу, четири дугмета за одело и једног масивног прстена. Сви ови предмети појединачно претстављају лепе и врло очуване примерке кујунџиског заната осамнаестог века.

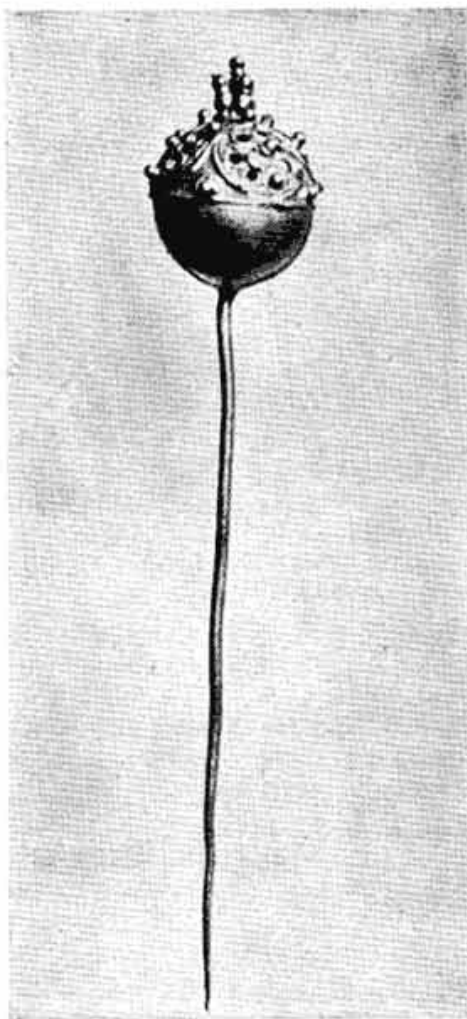
Појас (инв. бр. 428) је најлепши примерак ове оставе, врло редак по својој

изради и типу. Он се састоји од шест врло танких сребрних плочица, украшених орнаментом у техници искуцавања. Орнамент је подељен у два поља. Унутрашње поље обрађено је у виду стилизованих, четворолисних цветова, мрежасто повезаних и окружених гранулацијом, док се спољашње састоји из три појаса гранулације. Украс од овако стилизованих цветова оријенталног је порекла и може се повезати са украсима на дрворезу, (таванице, врата и друго), и текстилу. Плочице појаса међусобно су повезане са по две алкице, а при дну имају украс од трепетљика неправилног срцоликог облика, са пљоснатом ушицом. На горњој страни свака плочица има по две рупице, што значи да је појас био пришивен уз други материјал, свакако текстил. Крајње плочице се троугласто завршавају. Укупна дужина појаса, 32 см., показује да се носио само на предњем делу струка.

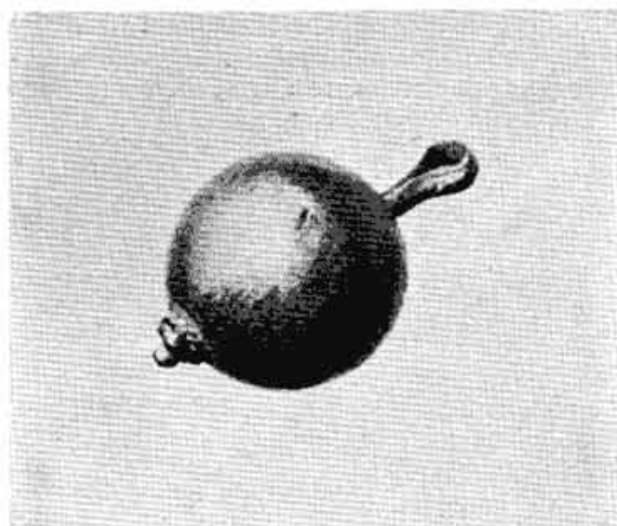
У средњевековним записима помињу се појасеви разних врста: метални, затим украшени кожом, камењем и раз-

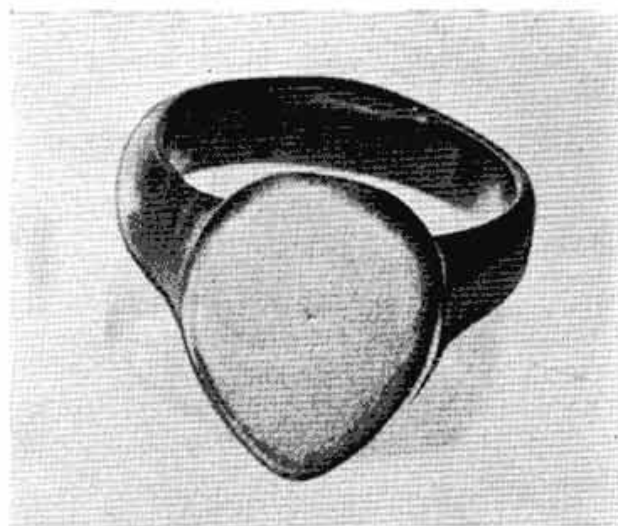
Сл. 1 — Сребрни појас из оставе нађене у селу Ритопеку. Својина Музеја града Београда

Сл. 2 — Сребрна игла
за косу из оставе на-
ђене у селу Ритопеку.
Својина Музеја града
Београда

Сл. 3 — Сребрно дугме из оставе нађене у
селу Ритопеку. Својина Музеја града Београда

Сл. 4 — Сребрни прстен из оставе нађене у
селу Ритопеку. Својина Музеја града Београда

ним привесцима¹, но аналогije са оваквим типом досада нисам пронашла. Оно што се на нашем појасу може анализирати и довести у везу са низом накита из Србије, Босне, Македоније и Бугарске то су трепетљике при дну, које воде своје порекло са оријента, а стигле су до нас преко Цариграда.²

Израђене од малих, танких парчића метала слободно привезаних алкицама уз основни предмет, оне се покрећу при најмањем покрету и додирују се, одајући металан звук. Ово звецкање баш одговара источњачком укусу и има везе са одређеним типом инструмента (на пример даире), чији се јачи или слабији тонови производе покретом руку, услед споријег или бржег додира метала.

Коване или ливене, трепетљике разноврсног облика — листообразне, округле, угласте — срећу се на скоро свим деловима накита овог периода, као што су наушнице, игле за косу, наруквице, дијадеме, ниске. Народни музеј у Београду располаже низом оваквог накита, пореклом са разних локалитета Србије, који је датиран у време од шеснаестог до осамнаестог века.³ Међу њима је, у вези са нашим накитом, за нас најинтересантнија ниска од сребрног ланца за коју је прикачено двадесет осам трепетљика истог облика као што су наше на појасу. Ниска је нађена у Београду, заједно са још три столовата прстена седамнаестог до осамнаестог века,⁴ па се и територијално везује за оставу из Ритопека.

Да је наш појас из ранијег времена него што је то осамнаести век доказује једноставност израде. Сви каснији производи ове врсте пренатрпани су разним алкицама, трепетљикама у два појаса, привесцима, док је основни пред-

мет на коме су прикачени наведени објекти много гломазнији, пренатрпан разним орнаментима рађеним у разним техникама, украшен још камењем и новцем.^{4а} Чист стил израде танких сребрних плочица на појасу из Ритопека говори у прилог седамнаестом веку, односно означава прелаз од средњовековног, једноставнијег, накита ка новијем, пренатрпаном, фолклорном накиту осамнаестог и деветнаестог века.

Четири игле за косу (бр. инв. 426, 427, 432, 433) подједнако су урађене. Глава округлог облика богато је украшена гранулацијом и филиграном у виду малих, ажурираних, розета, док се на врху главе налази гранулирана јагода. У средњовековној збирци Народног музеја у Београду налазе се скоро истоветни примерци игала,⁵ датирани од петнаестог до седамнаестог века, најалост без података о месту налаза. Иста збирка има и једно дугме за одело, веома слично примерцима из Ритопека.⁶ То су сребрне лоптице, састављене из две полутке, које на горњем крају имају кружни прстенчић од филиграна, са четири зрнца гранулације, а на доњем крају доста велику ушицу (инв. бр. 422—425).

Што се тиче прстена, он је начињен од сребра, масивне израде, са истакнутом главом срцоликог облика, без украса. Сличан облик се среће у седамнаестом веку и у другим крајевима Србије.⁷

Треба рећи неколико речи и о самом суду у коме је нађена ова остава. Направљен је на витлу, од земље окер боје, са примесама шкриљца. Обликом припада градишној керамици II типа.⁸ То су судови код којих се нога шири у бокасти трбух, овај се заобљено сужава ка врату а затим опет постепено шири у

¹ Каталог метала музеја примењене уметности, Београд, 20.

² Др. Е. Петева, Български народни накити, *Известия на народния етнографски музеи В София*, год. VI, књ. I—IV, София 1926, 61.

³ Инвентар средњовековног одељења Народног музеја у Београду, бр. 2396, 2685—2688, 2689, 2690, 2702—2709.

⁴ Ниска је нађена 1952 године у Македонској улици број 12, инвентарисана под бр. 2396.

^{4а} М. Ђоровић-Љубинковић, Налаз из Добрице у Банату, *Научни зборник Матице српске* I, 1950, 254—255.

⁵ Инвентар Народног музеја бр. 346, 347.

⁶ Исто, бр. 442.

⁷ Инвентар Музеја примењене уметности у Београду, бр. 706.

⁸ Милутин Гарашанин — Јован Ковачевић, *Преглед материјалне културе јужних Словена*, Београд 1950, 129, сл. 26.

Сл. 5 — Суд у коме се налазила остава из села Ритопека. — Својина Музеја града Београда

обод, косо посувраћен на спољну страну. На дну суда налази се печат састављен од шест сегмената уписаних у круг, тако да формирају шестокраку звезду. Иако се по новцу може сигурно датирати у седамнаести век, овај суд по своме облику сасвим се везује за словенске судове десетог до дванаестог века, а печат овога типа претставља сирвивал отисака са керамике зрелог средњег века, односно припада групи знакова тринаестог до петнаестог века. У овој групи налазе се знакови: концентричних кругова, уписаног крста (који се среће и много раније) и звездolikих облика.⁹ У Бранковој улици у Београду нађен је суд са печатом у облику осмокраке звезде уписане у круг, који се може упоредити са нашим знаком.¹⁰

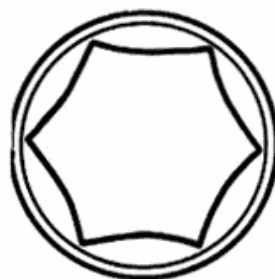
Колекција новца оставе из Ритопека врло добро је очувана. Како би опис

⁹ Марија Бирташевић, Печати на словенској керамици у неким музејима Србије и Војводине, *Рад војвођанских музеја* 5, у штампи.

¹⁰ Инвентар Музеја града Београда, бр. 233.

новца захтевао специјалну стручну студију, то ћу овом приликом изнети само земље из којих они потичу и године ковања. Ови подаци су потребни због датирања накита и суда, као и због историских догађаја који су се тих година одиграли, а у тесној су вези са закопавањем оставе.

Збирку сачињавају, највећим делом, мали мађарски новци, на којима се датуми могу пратити, скоро из године у годину, кроз два века. Године њихових

Сл. 6 — Печат са дна суда у коме је нађена остава

ковања су ове: 1511, 1537, 1545, 1546, 1547, 1551, 1554, 1555, 1557, 1559, 1563, 1565, 1566, 1567, 1571, 1575, 1578, 1585, 1586, 1589, 1593, 1595, 1596, 1597, 1601, 1607, 1608, 1610, 1612, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1622, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1678.

Осим мађарског новца у остави се налазе још и пољски новци из 1507, 1531, 1535, 1539, 1544, 1609, 1612, 1613, 1623, бургундски из 1621 године и један мали турски сребрни комад, сав истрвен. Осим десетак комада пробушених, сви остали су очувани у добром стању.

Тешко је и неизвесно упуштати се у претпоставке на који је начин ова остава новца доспела у Ритопек, јер је баш у целом овом периоду он био под турском влашћу. Изузетак претстављају неколико комада мађарског и пољског новца из времена пре 1521 године, односно пре освајања Београда од стране Турака. Да ли је збирку опљачкао неки мађарски најамник, или је можда неки хришћанин прешао у турске крајеве, да ли је сакупљано у породици, све су то питања на која се вероватно никада

неће моћи одговорити. Мађарски новац није губио своју вредност ни кроз сто година, он је стално курзирао, али је мало вероватно да се у једној кући, у крају који је скоро два века под доминацијом Турака, нађе толики новац хришћанских држава скоро из године у годину брижљиво сакупљан, а свега један турски комад.

Најкаснији новац је овај из 1678 године, мађарског порекла. То је последњи датум. Разлог због кога после тога времена нема више новца је чини ми се јасан ако се повеже са историским збивањима крајем XVII века, односно са сукобима између Турака и Аустријанаца.

Сви сувремене извори говоре о грозном и тешком времену пљачке и убијања у то доба, када су се завојевачи често смењивали.

Године 1688 главни циљ Аустрије је био да освоји Београд. Његова одбрана је била тада поверена Јеген Осман паши, но он није могао да пружи јачи отпор непријатељу, те се повукао са војском према Смедереву, опљачкавши претходно Београд. Турци су запалили логор и предграђа и отступили са више стотина лађа опљачканог блага. После Турака у град су продрли Аустријанци, али су и они наставили да пљачкају.

У овом периоду опште несигурности вероватно је и остава закопана, јер последњи новчић из 1678 године казује да се нешто после тога времена десило

што је приморало власника да сакрије ђуп у земљу. Можда је то било и касније, око 1690 године, пред поновни долазак Турака, када су хиљаде Срба избегле преко Саве и Дунава. Штампани споменици из будимске архиве говоре о тим исељеницима из уже Србије. Било их је из Београда, Смедерева, Гроцке, Винче и других места.¹¹ Била су заступљена сва места око Ритопека, па свакако и сам Ритопек. Србија је остала са проређеним становништвом, готово пуста.

Према свим овим подацима из историмских извора, јасно је да је за време безвлашћа народ склањао своје благо, где је стигао. Ако би га понео собом, друмски разбојници би га опљачкали, а понекад и убијали власника. У изворима се наводи да је пљачкано свакојако сребро: новац, чаше, ђердани, појаси.¹² Природно је било, а то се понављало кроз сва мутна времена у историји, да се благо закопавало ради заштите. Касније је власник или убијен или се више није вратио на обележено место да би извадио своју оставштину, што је био случај и са оставом сребрног накита и новца из Ритопека.

¹¹ Тихомир Ђорђевић, Становништво у Србији после велике сеобе 1690 године, *Годишњица Николе Чуића*, XXXVI, Београд 1927, 3—4.

¹² Душан Поповић, *Велика сеоба Срба 1690*, СКЗ, поучник XIV, Београд 1954, 37.

Сл. 7 — Аустриски сребрни новац из 1621 године. Својина Музеја града Београда

M. BIRTAŠEVIĆ

Ces restes représentent les acquisitions les plus intéressantes de cette année, faites par la collection turco-autrichienne. Trouvés en 1956, dans les champs de Dragomir Živković au village de Ritopek, lors des labours, ils étaient dans une cruche de céramique et se composaient de plus de deux mille pièces de monnaies d'argent. Les bijoux étaient placés par dessus et comprenaient une ceinture, quatre épingles à cheveux, quatre boutons d'habit et une bague massive. Tous ces objets représentent des exemplaires fort beaux et bien conservés de la joaillerie du XVII. siècle.

C'est la ceinture qui est la plus belle pièce de ces restes. Elle est composée de six petites plaques rectangulaires fines ornées de motifs floraux dans la technique de la frappe. Ce genre de ceinture a été rarement découvert dans les différentes trouvailles, mais ce qu'on peut y analyser ici, ce sont les aiguilles au bas de chacune des petites plaques, ornement typique pour les bijoux entre le XVe et le XVIIIe siècle, et même pour le XIXe siècle. Le Musée National de Belgrade possède toute une série de bijoux de cette époque qui peuvent être comparés avec la ceinture de notre trouvaille, et, en même temps, avec les épingles à cheveux et les boutons d'habit. Les épingles à cheveux et les boutons sont fondus et décorés d'ornements dans les techniques du filigrane et de la granulation.

La cruche elle-même dans laquelle se trouvaient ces restes se rattache par sa

forme et son cachet au fond, en forme d'étoile à six branches, à la céramique slave du IIe type de Gradište, mais grâce aux pièces de monnaies elle peut être datée avec sûreté du XVIIe siècle.

Les pièces de monnaies comprennent pour la plus grande part des monnaies hongroises de la période allant de 1511 à 1678, mais il y a aussi, en outre, des pièces polonaises, bourgondoises et une pièce turque en argent.

On ne peut savoir de quelle manière ces objets sont arrivés jusqu'au village de Ritopek, mais il faut insister sur le fait que dans cette collection on n'a trouvé qu'une seule pièce turque, alors que toute cette région se trouvait à cette époque sous la domination turque. On peut supposer que la période d'insécurité générale qui avait suivi les prises de Belgrade par les Turcs et les Autrichiens, à partir de 1688, a poussé le propriétaire à aller enterrer sa fortune.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — Ceinture d'argent trouvée au village de Ritopek
- Fig. 2 — Epingle à cheveux en argent trouvée au village de Ritopek
- Fig. 3 — Bouton en argent trouvé au village de Ritopek
- Fig. 4 — Bague en argent trouvée au village de Ritopek
- Fig. 5 — Le vase dans lequel étaient les pièces trouvées au village de Ritopek
- Fig. 6 — Le sceau au fond du vase dans lequel ont été trouvées ces pièces
- Fig. 7 — Pièce d'argent autrichienne de 1621